

Nr 131

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående statlig borgen för lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget; given Stockholms slott den 21 mars 1958.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Gunnar Lange

Propositionens huvudsakliga innehåll

Frågan om Svenska skifferoljeaktiebolagets fortsatta verksamhet har aktualiserats genom dels framställning från bolaget om kapitaltillskott och dels förslag av bränsleutredningen 1951 om utbyggnad av bolagets anläggningar i Kvarntorp. Det av bolaget begärda kapitaltillskottet uppgår till sammanlagt ca 27,7 miljoner kronor. Bränsleutredningens förslag innebär medelsbehov för en tioårsperiod av omkring 218 miljoner kronor.

Med hänsyn till betänkligheterna mot att i nuvarande läge företaga investeringar av nyss angiven storlek och då de berörda tekniska och ekonomiska problemen inte är slutgiltigt klarlagda, bör hithörande spörsmål upptagas till utredning av särskilda sakkunniga.

I propositionen föreslås, att skifferoljebolaget erhåller finansiellt stöd i form av statlig borgen för lån å högst 15 miljoner kronor. Av detta belopp har 4 miljoner kronor ansetts oundgängligen erforderliga för att bolagets verksamhet skall kunna upprätthållas under den tid, utredningsarbetet pågår. Återstoden, 11 miljoner kronor, avses för en konstruktiv förbättring av bolagets s. k. Kvarntorpsugnar, vilken beräknas medföra en avsevärd förbättring av bolagets räntabilitet. Härigenom föregripes på intet sätt resultatet av den ifrågasatta utredningen.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 mars 1958.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, KJELLIN, JOHANSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för handelsdepartementet, statsrådet Lange, fråga om *statlig borgen för lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget* och anför därvid följande.

Svenska skifferoljeaktiebolaget har i skrivelser den 7 januari och den 31 augusti 1956 gjort framställning om kapitaltillskott å 27,7 miljoner kronor.

Vidare har bränsleutredningen 1951 i sitt betänkande Bränsleförsörjningen i atomåldern (SOU 1956: 46 och 58) framlagt förslag, som innebär investeringar i bolagets anläggningar å 218 miljoner kronor.

Innan jag övergår till att närmare redogöra för innebörden av nu nämnda ärenden, torde jag inledningsvis få erinra om de beslut med avseende å skifferoljebolaget, som tidigare fattats av statsmakterna.

Inledning

Svenska skifferoljeaktiebolaget bildades år 1941 för att genom utvinning av olja ur skiffertillgångarna i östra Närke medverka till försörjningen med flytande bränsle. Bolagets anläggningar förlades till Kvarntorp i Ekeby socken, Örebro län. År 1943 överfördes ett till marinförvaltningen hörande skifferoljeverk vid Kinne-Kleva till bolaget. Sedermera har driften vid Kinne-Kleva nedlagts.

Frågan huruvida driften vid Kvarntorp skulle fortsätta, sedan efter kriget importen av olja och bensin kunnat frigöras, prövades av riksdagen år 1946 och upptogs därefter till förnyat övervägande år 1949, då särskilt tillkallade utredningsmän, Kvarntorpsutredningen, avgav utlåtande angående bolagets framtida verksamhet. Vid sistnämnda tidpunkt gick driften av skifferoljeverket vid Kvarntorp med en icke obetydlig årlig förlust. Efter utbyggnad av anläggningarna enligt en av utredningen framlagd plan skulle emellertid produktionen ökas väsentligt och ett årligt driftsöverskott före avskrivningar och vissa räntor kunna påräknas. Ehuru driftsöverskottet icke väntades bli tillräckligt för den oundgängligen erforderliga förnyelsen av

anläggningarna, föreslog utredningen, att driften vid skifferoljeverket i Kvarntorp skulle fortsätta och att anläggningarna skulle utbyggas enligt den framlagda planen. Förslaget motiverades med att ifrågasättande verksamhet var betydelsefull ur beredskapssynpunkt och att kostnaderna för staten vid utbyggnad och fortsatt drift av skifferoljeverket beräknades bli lägre än om driften skulle fortsätta utan utbyggnad av anläggningarna eller om driften skulle nedläggas och anläggningarna hållas i funktionsdugligt skick. Kvarntorpsutredningens förslag biträdades i princip av Kungl. Maj:t i prop. nr 143 till 1949 års riksdag. Härvid åberopades i främsta rummet de av utredningen anförda beredskapsskälerna samt utsikterna till förbättrad driftsekonomi. Till stöd för förslaget framhöll föredraganden i propositionen vidare att den betydelsefulla forskningsverksamhet, som skifferoljebolaget bedrev, skulle få avbrytas om driften nedlades. I fråga om statens kostnader för den fortsatta verksamheten anfördes, att det icke var osannolikt, att medel för den oundgängligen erforderliga förnyelsen av anläggningarna framdeles skulle få tillföras bolaget. Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda förslag bifölls av riksdagen som även anvisade medel till skifferoljeverkets utbyggnad och drift i viss utsträckning. Efter förslag av Kungl. Maj:t anvisade sedermera 1950 och 1952 års riksdagar ytterligare medel för samma ändamål.

Det av Kvarntorpsutredningen förordade utbyggnadsprogrammet för skifferoljeverket vid Kvarntorp genomfördes under tiden t. o. m. räkenskapsåret 1952/53. Produktionen förlöpte enligt de av utredningen uppställda förutsättningarna och överensstämde väl med den förutberäknade. I ekonomiskt avseende hade emellertid driftsresultatet inte blivit så gynnsamt som väntat och bolaget hemställde i januari 1954 om ekonomiskt stöd i form av befrielse under fem år, räknat från den 1 juli 1954, från skyldighet att erlägga skatt för den bensin bolaget tillverkade. Bolaget anförde därvid, att en förbättring av dess driftsekonomi inträtt, i det att de löpande driftskostnaderna numera täcktes av rörelsens intäkter. Det ekonomiska resultatet hade emellertid påverkats av den under de senaste åren inträffade, för bolaget ogynnsamma förskjutningen i relationen mellan å ena sidan kostnadsnivån — som för bolagets del i övervägande grad bestämdes av arbetarlönerna och endast i ringa mån rönte inflytande av priserna på råvaror och bränslen — samt å andra sidan de av världsmarknaden beroende priserna på bolagets produkter. Bolaget ansåg sig i vart fall för den närmaste femårsperioden icke kunna räkna med nämnvärda driftsöverskott före avskrivningar. För att driften skulle kunna upprätthållas måste till följd härav erforderliga medel för anläggningarnas förnyelse helt eller till större delen tillföras bolaget. Medelsbehovet för detta ändamål beräknades uppgå till ca 5 milj. kronor om året. Härjämte anmälde bolaget behov av medel till vissa investeringar, som kunde väntas medföra ytterligare förbättring av driftsekonomin, och för ökning av rörelsekapitalet.

Bolagets framställning anmälades i propositionen nr 112 till 1954 års riks-

dag. Chefen för finansdepartementet anförde därvid, att det vid bedömningen av bolagets hemställan låg nära till hands att dra en parallell med den lättnad i skattehänseende, som sedan länge beretts tillverkarna av motorsprit. Det gällde sålunda i båda fallen ett av beredskapsskäl betingat stöd åt inhemsk produktion, som under normala förhållanden inte var konkurrenskraftig gentemot importerade produkter. Departementschefen ansåg sig därför böra föreslå, att skatten å bensin, som tillverkades av bolaget genom utvinning ur skiffer, bestämdes till 7 öre per liter, eller 25 öre per liter mindre än skatten för annan bensin. Vidare anfördes i propositionen att, sett ur synpunkten att inkomsterna av automobilskattemedel skulle blivit större, därest denna skattenedsättning ej kommit till stånd, förfarandet kunde betraktas som en subventionering, som bekostades med automobilskattemedel. Det mot skattelättnaden svarande beloppet beräknades vid bolagets dåvarande produktion komma att uppgå till i runt tal 6 miljoner kronor per år. Nämda belopp syntes vara tillräckligt för att täcka bolagets behov av medel för anläggningarnas förnyelse samt för konsolidering av bolaget i viss utsträckning. Det i propositionen framlagda förslaget bifölls av riksdagen (BevU 1954: 45, Rskr 1954: 277). Enligt förordningen den 21 maj 1954 (nr 256) angående ändrad lydelse av 1 § förordningen den 3 maj 1929 (nr 62) om särskild skatt å bensin och motorsprit gäller den medgivna bensinskatteeftergiften beträffande bensin, som tillverkas av skifferoljebolaget, intill utgången av juni 1959.

I sitt av 1949 års riksdag godkända utlåtande (nr 148) angående skifferoljebolagets framtida verksamhet framhöll statsutskottet, att det kunde vara välbetänkt att låta undersöka om inte samarbete i en eller annan form med den kemisk-tekniska industrien inom landet kunde åstadkommas. I anslutning härtill framlade bolaget år 1951 förslag om samgående med Kooperativa förbundet i syfte att för en planerad tillverkning av kalksalpeter få användning för sitt överskott av skiffergas samt i viss mån ånga och elektrisk kraft. Förslaget, som anmälades för 1952 års riksdag, ansågs emellertid böra underkastas viss överarbetning, som krävde ytterligare förhandlingar med förbundet (prop. 1952: 100, SU 121, Rskr 219).

Vid de fortsatta förhandlingar, som sedermera ägde rum, enades bolaget och förbundet om ett förslag till samarbete, som innebar i huvudsak följande. Skifferoljebolaget skulle i Kvarntorp producera ammoniak, som skulle levereras till förbundets dotterföretag Aktiebolaget Svenska salpeterverken i Köping, för att där utnyttjas för framställning av kalksalpeter. Skifferoljebolaget skulle för ändamålet i Kvarntorp uppföra en ammoniakfabrik med en årskapacitet av omkring 22 000 ton ammoniak. Medel till uppförandet av ammoniakfabriken — anläggningskostnaderna beräknades till ca 20 miljoner kronor — skulle skifferoljebolaget erhålla genom ett tioårigt amorteringslån från förbundet. Skifferoljebolaget skulle förbinda sig att till salpeterverken leverera ammoniakfabrikens produktion och salpeterverken utfästa sig att motta leveranserna. Ammoniakpriset grundades på den beräk-

nade tillverkningskostnaden för ammoniak, framställt på koksbas och innefattade dels full täckning för samtliga driftskostnader vid ammoniakfabriken, dels en lämpligt avvägd ersättning för kapitalkostnaderna, dels därutöver visst överskott.

Sedan skifferoljebolaget anmält, att Kooperativa förbundet vid förhandlingarna om ifrågavarande samarbete uttryckt önskan om dels statens borgen för det lån, som förbundet skulle lämna skifferoljebolaget, dels garanti för att ammoniakfabrikens drift skulle upprätthållas under avtalstiden, d. v. s. i första hand tio år, anmälde frågan i proposition nr 213 till 1954 års riksdag. Min företrädare i ämbetet uttalade därvid, att det borde hälsas med tillfredsställelse, att den inhemska produktionen av kvävegödselmedel erhöll ett bredare underlag. Främst betonade departementschefen dock angelägenheten av att på ett ekonomiskt försvarbart sätt tillvarataga överskottsgasen i Kvarntorp. Den träffade preliminära överenskommelsen syntes innebära en fullt godtagbar lösning av frågan om avsättning av skifferoljebolagets överskottsproduktion av gas och ånga. I propositionen tillstyrktes, att staten ställde borgen för det lån från Kooperativa förbundet, varmed skifferoljebolaget skulle finansiera ammoniakfabrikens uppförande. Lånet beräknades till 20 miljoner kronor eller det högre belopp, vartill anläggningskostnaderna kunde komma att uppgå.

I anledning av den av Kooperativa förbundet begärda garantien för att ammoniakfabriken inte skulle nedläggas under avtalsperioden framhöll departementschefen, att han ansåg sig böra utgå från — såsom för övrigt förutsatts i propositionen nr 112/1954 angående viss nedsättning av bensinskatten för skifferoljebolagets del — att skifferoljebolaget, med hänsyn till den ur bl. a. beredskaps- och forskningssynpunkt betydelsefulla verksamhet bolaget bedrev, skulle komma att bestå som ett normalt långtidsföretag. Skulle emellertid de ekonomiska förutsättningarna för fortsatt drift vid skifferoljebolaget radikalt förändras, kunde frågan om att nedlägga verksamheten möjligen komma att aktualiseras. Ifrågavarande garanti ansågs i och för sig inte innebära hinder härför, då ammoniakfabriken efter viss komplettering kunde drivas på koksbas, oberoende av förnödenheter från skifferoljebolaget. I sådant fall skulle staten kunna åsamkas kostnader för komplettering av ammoniakfabriken.

Vad i propositionen anförts rörande huvudgrunderna i den mellan skifferoljebolaget och Kooperativa förbundet träffade överenskommelsen föranledde inte någon erinran från riksdagens sida. Riksdagen medgav, att staten fick, i enlighet med vad som förordats i propositionen, teckna borgen för lån, som skifferoljebolaget kunde komma att erhålla av förbundet i samband med uppförande av en ammoniakfabrik i Kvarntorp (SU 1954: 122, Rskr 293). Kungl. Maj:t godkände den 30 december 1954 ett mellan skifferoljebolaget och salpeterverken träffat leveransavtal och anbefalldes samtidigt statskontoret att å statens vägnar teckna borgen för skifferoljebolagets förpliktelser enligt ett mellan bolaget och förbundet träffat låneavtal.

Efter skifferoljebolagets tillkomst har bolaget från anslag å kapitalbudgeten erhållit sammanlagt i runt tal 95 miljoner kronor. Härav har ca 51 miljoner kronor sedermera avskrivits i statens räkenskaper. Återstående oavskrivet belopp uppgår alltså till ca 44 miljoner kronor varav 23 miljoner kronor utgör bolagets nuvarande aktiekapital och ca 21 miljoner kronor lån av staten. Å driftbudgeten har till bolagets verksamhet anvisats i runt tal 25 miljoner kronor. Sammanlagt har sålunda skifferoljebolaget av statsmedel tillförts omkring 120 miljoner kronor. Bolagets ställning vid senaste bokslutstillfälle, den 30 juni 1957, framgår av nedanstående sammandrag av balansräkningen för nämnda dag.

	Miljoner kronor	
Omsättningstillgångar	17,3	
Anläggningstillgångar	86,7	
		Summa tillgångar 104,0
Kortfristiga skulder	17,4	
Långfristiga skulder:		
till svenska staten	21,4	
till Kooperativa förbundet	30,7	
till banker m. fl.	21,2	
Eget kapital:		
aktiekapital	23,0	
./. balanserad förlust	9,7	13,3
		Summa skulder och eget kapital 104,0

Beträffande skifferoljeverket vid Kvarntorp kan nämnas att detsamma f. n. omfattar följande huvuddelar.

1. Anläggningar för brytning och transport samt krossning och annan beredning av skiffern.

2. Sex ugnar för skifferdestillation, varav tre Kvarntorpsugnar, två IM-ugnar och en HG-ugn.

3. En s. k. Ljungströmsanläggning, i vilken skiffergasen erhålles genom elektrisk upphettning av skifferfyndigheten utan brytning.

4. Kondensations- och toppningsanläggningar samt raffinaderi för utvinning av oljeprodukter.

5. Anläggningar för framställning av svavel, gasol, ammoniak, kalk och elektrisk kraft.

6. Lagrings- och utlastningsanordningar.

Bolagets produktion utgjorde under verksamhetsåret 1956/57 enligt förvaltningsberättelsen 32 500 m³ bensin, 72 400 m³ eldningsolja, 32 300 ton svavel, 10 200 ton gasol, 2 300 ton ammoniak (tillverkningen härav pågick endast under en del av året), 43 600 ton kalk, 1 400 ton ammoniumsulfat och 7 200 000 m³ gas med ett genomsnittligt värmevärde av 4 000 kilogram-

kalorier per m³. Bruttoomsättningen uppgick under nämnda verksamhetsår till ca 53 miljoner kronor. I medeltal var under året hos bolaget anställda 1 109 arbetare och 337 tjänstemän.

Framställningar av skifferoljebolaget

Framställning den 7 januari 1956

Svenska skifferoljebolaget har i skrivelse den 7 januari 1956 hemställt om ett kapitaltillskott av 26 miljoner kronor, av vilket belopp 22 miljoner kronor skulle användas för uppförande av en fjärde Kvarntorpsugn och för vissa kompletteringsinvesteringar i samband därmed, 2 miljoner kronor för ökning av bolagets rörelsekapital och 2 miljoner kronor för utvidgning och intensifiering av utvecklingsarbetet beträffande rökgasrening.

Av skrivelsen framgår, att den nya Kvarntorpsugn, för vilken medel begäres, är avsedd att ersätta de två nuvarande IM-ugnarna, som sålunda skulle slopas. Beträffande skälen för denna omläggning anföres i en till skrivelsen fogad, av bolagets verkställande direktör upprättad promemoria den 7 januari 1956 i huvudsak följande.

Då Kvarntorpsverket byggdes upp, saknades närmare erfarenheter från drift i större skala under svenska förhållanden av de olika ugnstyper, som kunde komma i fråga. De tre olika ugnssystem, som nu användes vid Kvarntorp, valdes därför ursprungligen i avsikt att de skulle jämföras under en längre tids drift i fullstor skala för att man skulle utröna vilket system som ur tekniskt-ekonomisk synpunkt vore fördelaktigast. De tre ugnssystemen är Kvarntorpsugnarna, IM-ugnarna och HG-ugnen. Av de nämnda ugnstyperna utgör Kvarntorpsugnarna en efter kriget genomförd förbättring och vidareutveckling av de ursprungliga Bergh-ugnarna. Kvarntorpsystemet har den utan jämförelse bästa verkningsgraden, och det förefaller klart, att den framtida verksamheten bör i största möjliga utsträckning baseras på detta ugnssystem med de förbättringar, som framkommit genom de senaste årens utvecklingsarbete.

IM-ugnarna har låg verkningsgrad med avseende på det totala utbytet av nyttiga kalorier ur insatt skiffer, förbrukar mera svavelrenad gas än de producerar och erfordrar särskilda anläggningar för förbränning av skifferkoks. Att IM-ugnarna hittills kunnat drivas med ekonomisk fördel för bolaget beror huvudsakligen på två omständigheter. Genom dessa ugnars drift har de befintliga förädlingsanläggningarna i Kvarntorp kunnat utnyttjas bättre. Vidare har de svårigheter att avsätta de vid Kvarntorpsverket fallande gasmängderna, som tidigare förelegat, medfört att den gas, som använts för eldning av IM-ugnarna, icke kunnat åsättas högre värde än vad som skulle uppnåtts, därest man använt gasen för framställning av ånga i ångcentralen, varvid ångan utnyttjats för produktion av elektrisk kraft. I och med att ammoniak-anläggningen tages i drift förändras situatio-

nen beträffande gasens värde väsentligt. Den gaskvantitet, som användes för ammoniakframställning, uppnår därvid ett avsevärt högre värde än tidigare. Den förhållandevis ringa gasmängd, som därutöver kommer att stå till förfogande, beräknas kunna utnyttjas så, att den icke erhåller lägre värde per värmeenhet än vad som motsvarar oljepriset. Om ett sådant värde på gasen insattes i kalkylen över IM-ugnarnas lönsamhet i stället för det värde, som gällt före ammoniakfabrikens igångsättande, försämrar dessa ugnars lönsamhet i betydande grad. Med beaktande härav har en noggrann tekniskt-ekonomisk analys verkställt inom bolaget beträffande IM-ugnarnas fortsatta drift, varvid det klart visat sig, att man icke bör investera det kapital, som erfordras för en inom de närmaste åren eljest nödvändig genomgripande förnyelse av desamma. Man har alltså att utgå ifrån att IM-ugnarna under alla förhållanden inom kort bör nedläggas.

Om IM-ugnarna nedlägges, blir en viss marginalkapacitet ledig i förädlingsavdelningarna. Då emellertid utnyttjandet av förädlingsavdelningarnas marginalkapacitet ställer sig synnerligen lönsamt, måste det anses vara en företagsekonomisk nödvändighet att i stället för IM-ugnarna uppföra en moderniserad Kvarntorpsugn, så dimensionerad att förädlingsavdelningarnas ledighblivna kapacitet fylls. Genom att ångproduktionen i en Kvarntorpsugn är större än den ångproduktion, som är möjlig i den nuvarande koksförbränningsanläggningen vid förbränning av koks från IM-ugnarna, kommer dessutom verkets kraftproduktion att öka med ca 40 milj. kWh per år. Enligt utförda beräkningar skulle bolagets årsresultat, om en ny Kvarntorpsugn uppföres i stället för IM-ugnarna, komma att förbättras med ca 1,6 milj. kronor efter avdrag för 10 % avskrivning på de erforderliga investeringarna men utan avdrag för ränta på investeringskapitalet. Alltså skulle genom denna åtgärd ytterligare ett steg tagas i utvecklingen mot förbättrad total lönsamhet för Kvarntorpsverket.

Det av bolaget anmälda behovet av ökat rörelsekapital sammanhänger med en planerad ökning av lagerkapaciteten för mellanprodukter och färdigvaror. Genom en sådan ökning möjliggöres bl. a. ett ur kommersiell synpunkt önskvärt utnyttjande av de säsongmässiga variationerna i efterfrågan på eldningsolja och bensin.

Vid IM-ugnarnas ersättande med en Kvarntorpsugn av här avsedd storlek kommer någon ökning av den totala rökgasmängden ej till stånd. Vid en ytterligare utbyggnad av ugnproduktionen skulle däremot så bli fallet. Styrelsen anser därför, att en mera avsevärd utbyggnad av ugnsanläggningarna ej bör ske, förrän problemet om rökgasernas rening från svavel blivit löst. Problemet har bearbetats av forskningsavdelningen sedan ett par år tillbaka och bedrivs för närvarande med lovande resultat i stor laboratorieskala. Utvecklingsarbetet i fråga om rökgasrening bör med hänsyn till de möjliga framtida utvecklingslinjerna för Kvarntorpsverket fortsättas med all energi och i mån av tillgång på medel intensifieras. Löses rökgasreningsproblemet skapas nämligen därmed förutsättningar för fortsatt utbyggnad

av ugnsmetoderna och samtidigt även ökad kraftproduktion samt ytterligare förbättrad räntabilitet.

Remissyttranden

Över framställningen har yttranden avgivits av arbetsmarknadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, statskontoret, kommerskollegium, som överlämnat utlåtanden av bergmästarämbetet i västra distriktet och Sveriges industriförbund, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, statens handels- och industrikommission, bränsleutredningen 1951, länsstyrelsen i Örebro län — vilken i ärendet hört förste provinsialläkaren, länsarkitekten och länsbrandinspektören i länet — fullmäktige i Sveriges riksbank och fullmäktige i riksgäldskontoret, Ingenjörsvetenskapsakademien, Kooperativa förbundet samt Sveriges lantbruksförbund.

Förslaget om ett utbyte av IM-ugnarna mot en ny Kvarntorpsugn tillstyrkes eller lämnas utan erinran i flertalet remissyttranden.

Statskontoret, som anser att den förbättrade lönsamhet varmed bolaget kalkylerat givetvis är eftersträvansvärd, framhåller emellertid att, om hänsyn toges till normal skattebelastning av bolagsvinst, investeringen skulle möjliggöra en förräntning av allenast 3,5 procent å investeringsbeloppet. Mot bakgrunden av den osäkerhet, som alltid vidlåder kostnadskalkyler, kan denna förräntningsprocent enligt statskontorets mening knappast anses tillfredsställande.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap erinrar om att ämbetsverket i tidigare utlåtanden framhållit, att skifferoljeverket med hänsyn till dess sårbarhet vid luftanfall är av ringa intresse för krigsberedskapen men att detsamma på grund av sin ur försörjningssynpunkt mycket värdefulla produktion har den allra största betydelse i händelse av en avspärning utan att landet indrages i krig. Vidare erinrar riksnämnden om sitt likaledes tidigare gjorda uttalande, däri betonats värdet av att bolagets verksamhet upprätthålles i fred dels på grund av det pågående utvecklingsarbetet, dels med hänsyn till att verksamheten vid en anläggning av Kvarntorps-typen inte kan nedläggas utan risk för att anläggningen blir förstörd.

Vid sin bedömning av skifferoljebolagets framställning ur beredskaps-synpunkt konstaterar riksnämnden, att — bortsett från elenergitillskottet, vars värde ur nämnda synpunkt måste betraktas som tämligen ringa — det föreslagna ugnsbytet inte kommer att medföra någon ökning av verkets produktion. Enligt vad riksnämnden inhämtat, skulle ett nedläggande av IM-ugnarna medföra en produktionsminskning med ca 15 procent beträffande samtliga produkter utom ammoniak. Enligt riksnämndens mening kan en produktionsminskning av denna storlek inte anses motivera den betydande investering, som krävs för att kompensera densamma. Å andra sidan säger sig riksnämnden inte kunna bortse från att en vidare utveckling av skifferoljeindustrien såsom sådan är mycket betydelsefull ur beredskaps-synpunkt.

Fullmäktige i riksgäldskontoret och *fullmäktige i Sveriges riksbank* förordade i sitt remissyttrande under hänvisning till den av statsmakterna förda åtstrammingspolitiken, som bl. a. kräver den största återhållsamhet i fråga om nya investeringar, att de av bolaget föreslagna investeringarna skulle uppskjutas.

Framställningen om medel till utvecklingsarbetet beträffande rökgasrening tillstyrkes av samtliga de remissinstanser, som uttalat sig i denna fråga.

Framställning den 31 augusti 1956

Svenska skifferoljebolaget har sedermera genom skrivelse den 31 augusti 1956 gjort vissa ändringar och tillägg i sin framställning om kapitaltillskott. Sålunda avser bolaget enligt nämnda skrivelse att, i stället för att uppföra en ny Kvarntorpsugn, genomföra en inom bolaget utexperimenterad konstruktiv förbättring av de redan befintliga ugnarna av denna typ. Kostnaden för ombyggnaden av ugnarna, jämte vissa kompletterande investeringar i anslutning därtill beräknar bolaget till 14 miljoner kronor. Härjämte begär bolaget anslag till täckning av den i bolagets räkenskaper balanserade förlusten, vilken härrör från verksamhetsåren 1952/53 och 1953/54 och uppgår till ca 9,7 miljoner kronor. Med förut äskade anslag till utökning av rörelsekapitalet med 2 miljoner kronor och till utvecklingsarbete beträffande rökgasrening å samma belopp avser sålunda bolagets framställning om kapitaltillskott nu ett belopp av i runt tal $(14 + 2 + 2 + 9,7 =) 27,7$ miljoner kronor.

Beträffande förslaget att bygga om Kvarntorpsugnarna anför bolaget i skrivelsen bl. a. följande.

Den planerade nya Kvarntorpsugnen skulle ge ett högre utbyte än de nuvarande Kvarntorpsugnarna, främst på grund av förbättringar ifråga om retortkonstruktionen. Bolaget avsåg därför att — sedan närmare driftserfarenheter vunnits — införa den nya retortkonstruktionen även på de nuvarande Kvarntorpsugnarna och därigenom öka dessa ugnars produktion. Praktiska prov med den nya retortkonstruktionen har numera genomförts i sådan utsträckning, att konstruktionen kan betraktas som färdig att användas i kontinuerlig drift. Den försiktigt beräknade produktionsökning, på vilken styrelsen baserade sina lönsamhetsberäkningar i skrivelsen den 7 januari 1956, har vid de praktiska proven icke obetydligt överträffats. Investeringskostnaderna för installering av den nya retortkonstruktionen i de befintliga Kvarntorpsugnarna är avsevärt lägre än investeringskostnaden för uppförande av en ny Kvarntorpsugn. Under beaktande av önskvärdheten av att i nuvarande läge begränsa investeringarna vill styrelsen förordna en omkastning av den tidigare planerade tidsföljden för Kvarntorpsystemets utökning, så att man som första åtgärd, avsedd att motverka det blivande produktionsbortfallet vid IM-ugnarnas slopande, installerar nya retorter i de befintliga Kvarntorpsugnarna. Detta kommer att medföra en re-

sultatsförbättring, som visserligen i absoluta tal är mindre än vid uppförandet av en ny Kvarntorpsugn men som dock i förhållande till investeringsbeloppet blir av samma relativa storleksordning. Uppförandet av ytterligare en Kvarntorpsugn skulle därvid få anstå till ett ur investerings synpunkt lägligare tillfälle.

I detta sammanhang bör nämnas, att skifferoljebolaget avgivit en *promemoria* den 7 februari 1958, av vilken framgår, att bolaget genomfört här avsedda omkonstruktion å en av Kvarntorpsugnarna. Ombyggnaden av ugnen var slutförd i december 1957 och kontrollerad provdrift ägde rum den 7—20 januari 1958. Den ombyggda ugnen visade vid provdriften i förhållande till de övriga två Kvarntorpsugnarna en väsentligt större produktion, vilket uppges bero på såväl ökad genomsättning av skiffer per tidsenhet som förbättrat produktutbyte per ton skiffer. Genom ombyggnad av samtliga tre Kvarntorpsugnar, vilken skulle kosta ytterligare 11 miljoner kronor, beräknas bolagets driftsöverskott komma att ökas med sammanlagt omkring 5 miljoner kronor per år.

Vad härefter angår frågan om medel till täckning av bolagets balanserade förlust anför skifferoljebolaget — under hänvisning till en av bolagets revisor, auktoriserade revisorn Ebbe Rybeck, och ekonomidirektören i bolaget Åke Tydén utarbetad översikt över bolagets finansiella ställning — i huvudsak följande.

Bolagets rörelse går med för närvarande gällande stöd i form av viss bensinskattteeftergift väl ihop även efter avskrivningar. Oaktat rörelseresultatet får betraktas som tillfredsställande under förhandenvarande förutsättningar är bolagets resurser ifråga om självfinansiering av ersättningsanskaffningar o. dyl. starkt begränsade genom det ofördelaktiga utgångsläge, som är en följd av att bolaget icke erhållit täckning för den balanserade förlusten från åren 1952/53—1953/54 om 9,7 miljoner kronor och alltså ej heller motsvarande likvida medel för ersättningsanskaffningar. För närvarande föreligger ett behov av vissa ofrånkomliga investeringar av ersättningskaraktär, uppgående till ca 6 miljoner kronor. Styrelsen har tidigare — i avvaktan på den fortsatta utvecklingen — räknat med att temporärt finansiera dessa investeringar genom banklån. Sedan dess har emellertid kreditrestriktionerna avsevärt skärpts, och möjligheter torde för närvarande ej föreligga att erhålla banklån för dylika ändamål. I detta läge ter det sig naturligt, att de ifrågavarande investeringarna finansieras genom att bolaget genom särskilt anslag erhåller täckning för den ovannämnda balanserade förlusten. Till den del ett dylikt anslag ej behöver tagas i anspråk för nämnda ändamål bör detsamma användas som bidrag till uppförande av ett nytt effektivare raffinaderi, för vilket ett definitivt projekt är under utarbetande. Det nya raffineringsförfarandet, som är av speciellt intresse på längre sikt med hänsyn till bl. a. möjligheten att därigenom höja bensinens oktantal, beräknas medföra en resultatförbättring av ca 2 miljoner kronor per år efter vederbörlig avskrivning på anläggningskostnaden. Det

må nämnas, att bolaget, innan skärpningen av kreditrestriktionerna kom till stånd, avsett att finansiera även detta projekt, som amorteras på kort tid, genom bankkredit. I dagens läge kan bolaget emellertid ej räkna med denna möjlighet.

Förslag av bränsleutredningen 1951

I anledning av en av 1950 års riksdag gjord hemställan (SU 131, Rskr 221) bemyndigade Kunql. Maj:t den 16 februari 1951 chefen för handelsdepartementet att tillkalla högst sju utredningsmän att utreda frågan om den lämpligaste uformningen av vår bränslepolitik ur ekonomiska, handelspolitiska och beredskapsmässiga synpunkter. De med stöd av bemyndigandet tillkallade utredningsmännen, som antog benämningen *bränsleutredningen 1951*, har efter slutfört uppdrag avgivit betänkande, kallat *Bränsleförsörjningen i atomåldern* (SOU 1956: 46 och 58). Bränsleutredningen har bl. a. behandlat frågan om oljeskifferns betydelse som bas för bränsleindustri och bränsleberedskap. Här om kan i betänkandet inhämtas följande.

De för oljeutvinning brytvärda skifferarna i Närke och Östergötland, på Öland och Kinnekulle utgör en betydande energireserv. Oljeinnehållet uppskattas inalles till omkring 450 miljoner ton, därav 85 för Närke, 190 för Östergötland, 7 för Kinnekulle och 170 för Öland. Av dessa kvantiteter anses, teoretiskt sett, 75 procent kunna utvinnas vid pyrolys av skiffern. Storleken av landets skifferoljetillgångar får emellertid inte överskattas. Hela bruttoinnehållet är inte större än det förutsedda importbehovet under de närmaste decennierna. Denna oljereserv är inte tillräcklig för en uthållig produktion av sådana mått, att den ändrar karaktären av vår energibalans. Den bör avtappas i en takt, som tar hänsyn till värdet såväl av en nutida svensk oljeproduktion som av en bibehållen reserv.

Efter en redogörelse för den nuvarande skifferoljeindustriens uppbyggnad anföres vidare i betänkandet bl. a. följande.

En på detta sätt uppbyggd skifferoljeindustri blir rätt komplicerad och kapitalkrävande. Samtidigt besvärar metoden av den olägenheten, att betydande mängder svavel i form av svaveldioxid avgår med rökgaserna. Dessa gaser får en för omgivningens bebyggelse och växtliv besvärande hög halt av svavelföreningar, samtidigt som halten dock är för låg för ekonomisk utvinning enligt hittills kända metoder av den i och för sig värdefulla biprodukten svavel. Olägenheterna är i själva verket så stora, att en fortsatt utbyggnad i större skala inte anses tänkbar utan svavelrening av rökgaserna. Bolaget räknar emellertid med att genom intensiv forskning och försöksverksamhet under några år framåt kunna lösa detta problem, så att det nu bestående hindret för fortsatt utvidgning elimineras.

Även när rökgasproblemet blivit löst och skifferns hela halt av svavel sålunda kan tillgodogöras, kommer en skifferoljetillverkning efter dessa lin-

jer att vara i så hög grad beroende av användningsmöjligheterna för ånga och kvävehaltig gas, att även andra metoder bör övervägas. Av särskilt intresse blir då möjligheterna att totalförgasa skiffern eller skifferkoksen, då dels hela svavelmängden skulle kunna tillvaratas med kända metoder, dels skifferkoksens energiinnehåll skulle utvinnas i brännbar gas. Genom konvertering kunde denna ges en för distribution lämplig sammansättning, och vid drift i tillräckligt stor skala skulle gasen kunna ekonomiskt överföras även till relativt avlägsna orter. Också sådan användning torde emellertid höra framtiden till och för de närmaste åren allenast utgöra ett betydelsefullt forskningsobjekt.

Även om det måste konstateras, att skifferoljeindustrins expansionsmöjligheter tills vidare är beroende av resultaten av pågående forskning, torde denna översikt visa att våra skifferfyndigheter äger förutsättningar att utgöra bas för en växande bränsleindustri, om också inte av sådana dimensioner att den avsevärt reducerar vår import. Med den komplicerade strukturen, som visat sig nödvändig för att en skifferoljeindustri skall kunna tillfredsställande utnyttja råvarans ingredienser, är det tydligt att beredskapsvärdet av denna industri inskränker sig till dess normala produktionskapacitet, som f. n. är låg i förhållande till konsumtionens omfattning. En hastig utbyggnad i ett krisläge är förenad med stora svårigheter.

Den enda kända metod, som kan betecknas som en egentlig beredskapsmetod i den meningen, att den kan användas för att vid avspärrning på kort tid bygga upp en oljeproduktion av betydelse, utgör Ljungströmsmetoden, men dennas tillämplighet är tills vidare beroende av tillgången på elkraft. Genom osäkerheten i fråga om kraftsituationen vid inträdet av en importavspärrning skulle en på basis av denna metod uppbyggd materiell beredskap bli av osäkert värde.

Efter dessa överväganden framlägger bränsleutredningen ett utvecklingsprogram för skifferoljeindustrin på längre sikt. Utredningen utgår därvid från att det är av utomordentlig betydelse för samhällslivet, att den angelägnaste civila och militära motortrafiken kan upprätthållas med normala drivmedel även under en långvarig avspärrning. Under nu rådande förutsättningar framstår det för bränsleutredningen som ett huvudmål på detta område att utbygga en reguljärt verksam skifferoljeindustri, ordnad för en ur beredskapssynpunkt tillfredsställande produktion av motordrivmedel.

Produktionen av motordrivmedel kan höjas antingen genom en förstoring av Kvarntorpanläggningen eller genom en längre driven förädling av råoljan. Den senare åtgärden kräver mindre kapital men är inte tillräcklig på längre sikt. Emellertid kan anläggningarnas totala kapacitet inte nämnvärt ökas förrän resultat vunnits av pågående försök med rökgasrening. Programmet måste därför till en början begränsas till åtgärder inom den nuvarande produktionsramen samt till sådan försöksverksamhet, som kan bereda grund för en kommande etapp med utvidgning av produktionen.

Det slutliga målet för skifferoljeindustrins utvidgning bör enligt bränsleutredningens mening sättas vid en årsproduktion av storleksordningen 200 000—300 000 ton, vilken nivå skulle kunna upprätthållas under omkring hundra år framåt med användning av skiffertillgångarna i Närke. Som mål för den närmaste tioårsperioden uppställer utredningen genomförandet i etapper av följande program.

1. IM-ugnarna nedlägges och kapaciteten hos befintliga Kvarntorpsugnar ökas, varjämte ett nytt raffinaderi uppföres. Kostnaderna för etappen beräknas till 23 miljoner kronor.

2. En anläggning för konvertering av eldningsolja till motordrivmedel uppföres till en kostnad av 16 miljoner kronor.

3. Bolagets försöksverksamhet rörande rökgasrening och pyrolys av skifferstybb slutföres. Kostnaderna uppskattas till 3,7 respektive 5 miljoner kronor.

4. Härefter uppföres för en beräknad kostnad av 60 miljoner kronor anläggningar för rökgasrening och för pyrolys av skifferstybb.

5. Efter genomförande av sistnämnda etapp föreligger förutsättningar att ersätta Ljungströmsdriften med en motsvarande ökning av ugnsdriften. Kvarntorpsverket skulle därmed övergå från att årligen förbruka ca 180 miljoner kilowattimmar elektrisk energi till att ge ett nettotillskott av elkraft. Vidare utökas skifferoljeverkets totala kapacitet genom utbyggnad av ugnsanläggningen med ca 40 procent. Kostnaden har av utredningen beräknats till omkring 110 miljoner kronor.

Remissyttranden

Bränsleutredningens betänkande har varit föremål för remissbehandling. Av de remissyttranden, i vilka skifferoljefrågan berörts, må följande här återgivas.

Svenska skifferoljebolaget framhåller att det framlagda programmet synes även ur företagsekonomisk synpunkt innebära en för bolaget i dagens läge lämplig och sund målsättning. Det bör uppmärksammas att oljeskiffern har betydelse även för tillverkning av kemiska produkter, varjämte skifferaskan kan få användning som byggnads- och vägbeläggingsmaterial. Bolaget framhåller att det är synnerligen angeläget ur företagsekonomisk synpunkt, att ombyggnaden av Kvarntorpsugnarna kan genomföras snarast möjligt. Beträffande rökgasreningens fråga vill bolaget understryka angelägenheten av att hittillsvarande laboratorieförsök utan dröjsmål omsätts i försök i stor skala med hänsyn dels till de sanitära olägenheterna av rökgaserna, dels till den värdefulla produktion av svavel och svaveldioxid som kan utvinnas ur rökgaserna. Inte minst med hänsyn till frågan om Ljungströmsfältets framtida drift framstår det jämväl som omedelbart aktuellt, att bolaget erhåller medel för fullföljandet av forskningsarbetet rörande nyttiggörandet av skifferstybben.

Överbefälhavaren framhåller, att även efter utvidgningen vid Kvarntorpsverket kommer verkets kapacitet att representera en förhållandevis ringa

del av behovet av flytande drivmedel i ett avspärrningsläge. Det blir därför nödvändigt att komplettera den reguljära produktionen med en metod med kort starttid och god expansionsförmåga. Den enda kända metoden med dessa egenskaper är Ljungströmsmetoden, som av utredningen avvisas som inaktuell på grund av att metoden kräver tillförsel av elkraft. Överbefälhavaren hänvisar emellertid till att i ett avspärrningsläge ett icke obetydligt vattenkraftöverskott torde kunna reserveras för skifferoljeindustrin. Kostnaderna för ifrågasvarande metod torde vidare vara blygsamma i förhållande till det framlagda programmet.

Skifferoljeverket i Kvarntorp är enligt *riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap* ett utsatt mål för ett fientligt luftanfall och har därför ett ringa beredskapsvärde i krig. Sitt huvudsakliga värde har oljeverket i ett avspärrningsläge. Den av utredningen föreslagna ökningen i produktionen av motordrivmedel är ävenledes ringa i jämförelse med behoven. Det kan därför ifrågasättas, om den kapitalinvestering, som programmet kräver, är skälig i förhållande till denna ökning. Vid bedömningen av denna fråga måste dock beaktas skifferoljeindustrins värde såväl ur freds- som beredskapssynpunkter med hänsyn även till den övriga produktionen av för landet betydelsefulla varor.

Statens tekniska forskningsråd ifrågasätter, mot bakgrunden av de betydande investeringar som utbyggnadsprogrammet för Kvarntorp kräver, hurvida ej ett ekonomiskt bättre underlag för Kvarntorpsverket skulle kunna skapas genom att dessa resurser ägnas ett program för att lösa de med totalförgasning av skiffern sammanhängande problemen. Härigenom skulle också uppnås en för landet synnerligen värdefull ökning av våra organisk-kemiska forskningsresurser.

Departementschefen

Svenska skifferoljeaktiebolaget bildades år 1941 för att medverka till landets försörjning med flytande bränslen. I samband med att den av kriget föranledda importspärren upphörde, aktualiserades frågan om bolagets fortsatta verksamhet. Genom riksdagens beslut 1946 och 1949 bestämdes, att driften vid skifferoljeverket i Kvarntorp skulle fortsätta. Det framhölls, att verksamheten därstädes var betydelsefull för landet ur beredskapssynpunkt. Vidare framstod det som sannolikt, att bolagets verksamhet skulle i stort sett kunna göras ekonomiskt självbärande genom rationalisering och utvidgning av produktionen. Medel för de härför erforderliga investeringarna beviljades av riksdagen.

Efter utbyggnad och rationalisering av Kvarntorpsverket förlöpte produktionen enligt de uppställda förutsättningarna och överensstämde väl med den förutberäknade. Bolagets rörelseresultat förbättrades emellertid inte i den utsträckning man hoppats på. Orsaken härtill var att relationen mellan å ena sidan priserna på bolagets produkter samt å andra sidan löner och priser på driftsförnödenheter förskjutits i en för bolaget ogynnsam

riktning. Priserna på de viktigaste av bolagets produkter, olja, bensin och svavel — för vilka något tullskydd ej åtnjutes — följer utvecklingen på världsmarknaden och steg under ifrågavarande period i viss mån. Löner och materialpriser undergick emellertid en långt kraftigare stegring. Följden blev att bolagets ekonomiska driftsresultat blev mindre gynnsamt än beräknat. Bolagets inkomster täckte visserligen de löpande driftskostnaderna men något överskott för erforderliga avskrivningar kunde inte påräknas.

För att möjliggöra erforderlig förnyelse av skifferoljeverket och viss konsolidering av bolaget medgav riksdagen år 1954 efter förslag av Kungl. Maj:t, att bolaget under fem år skulle vara i viss utsträckning befriat från skyldighet att erlagga skatt å den bensin bolaget framställde. Bensinskatteeffertgiften, som utgjorde 25 öre per liter bensin, beräknades medföra en förbättring av bolagets resultat med i runt tal 6 miljoner kronor per år. En av bolaget gjord anmälan om behov av kapitaltillskott, bl. a. för vissa i och för sig räntabla nyinvesteringar och för täckande av behovet av rörelsekapital, lämnades utan åtgärd.

Vid behandlingen av skifferoljebolagets anslagsfråga år 1949 uttalade statsutskottet, att det kunde vara välbetänkt att låta undersöka, huruvida inte samarbete mellan bolaget och den kemisk-tekniska industrien inom landet kunde åstadkommas. Överväganden i detta hänseende ledde till att bolaget med Kooperativa förbundet och Aktiebolaget Svenska salpeterverken träffade avtal på tio år om tillverkning och leverans till sistnämnda bolag av ammoniak, en med hänsyn till skifferoljebolagets produktion av gas och ånga naturlig och ur lönsamhetssynpunkt fördelaktig utvidgning av rörelsen. Frågan underställdes år 1954 riksdagen, som medgav att staten fick ställa borgen för lån, som skifferoljebolaget upptog av förbundet för ammoniakfabrikens uppförande. Ammoniakfabriken är numera färdigställd, och leveranserna av ammoniak väntas medföra en ej oväsentlig förbättring av skifferoljebolagets rörelseresultat.

Frågan om Kvarntorpsverkets vidare utveckling har nu ånyo aktualiserats genom framställningar från skifferoljebolaget om ytterligare kapitaltillskott. Medel äskas av bolaget för viss konstruktiv förbättring av en av de tre ugnstyper — den s. k. Kvarntorpsugnen — som ingår i bolagets oljeutvinningsanläggning. För detta ändamål och för vissa kompletterande investeringar, som föranledes av omkonstruktionen, äskar bolaget ett tillskott av 14 miljoner kronor. I samband med ombyggnaden av Kvarntorpsugnarerna avser bolaget att slopa två ugnar av äldre typ, de s. k. IM-ugnarna, som dels numera är oekonomiska i drift och dels, om de skall bibehållas, kräver en genomgripande och kostnadskrävande förnyelse. Härjämte begär bolaget en förstärkning av rörelsekapitalet med 2 miljoner kronor. Vidare anhåller bolaget om ett lika stort belopp som bidrag till kostnaderna för försök med rening av skifferoljeverkets rökgaser från svavel. Slutligen begär bolaget medel till täckning av den i dess räkenskaper balanserade förlusten å 9,7 miljoner kronor, vilken härrör från verksamhetsåren 1952/53 och 1953/54. På grund av denna förlust har bolagets möjligheter till självfinansiering av

behövliga ersättningsanskaffningar för anläggningarnas förnyelse starkt begränsats och tillräcklig bankkredit för ändamålet har inte kunnat erhållas.

Sedan nyssnämnda framställningar ingavs, har bolaget verkställt den planerade ombyggnaden å den ena av de tre Kvarntorpsugnarna. Kostnaden för ombyggnad av de båda övriga ugnarna m. m. beräknas till 11 miljoner kronor.

Skifferoljefrågan har vidare upptagits av bränsleutredningen, som framlagt ett omfattande utvecklingsprogram för Kvarntorpsverket. I en första etapp av programmet har utredningen upptagit den planerade ombyggnaden av Kvarntorpsugnarna samt uppförandet av ett nytt raffinaderi. Bränsleutredningen tillstyrker även, att medel anvisas för forsknings- och försöksverksamhet beträffande rökgasrening. När denna verksamhet är genomförd föreligger enligt bränsleutredningen förutsättningar för sådan omläggning av skifferoljeproduktionen, att den s. k. Ljungströmsanläggningen, som baseras på elektrisk uppvärmning av skifferlagret och som kräver ett avsevärt tillskott av elkraft, kan nedläggas. Bränsleutredningen har även berört frågorna om utnyttjande av nya metoder för oljeskifferns tillgodogörande, om möjligheterna att genom konvertering av skifferoljan erhålla en större produktion av motordrivmedel samt om nyttiggörande av skifferstybb, vilken f. n. behandlas som avfall. Utvecklingsprogrammet i sin helhet beräknas av bränsleutredningen draga en kostnad av omkring 218 miljoner kronor.

De nu anmälda investeringsbehoven för skifferoljeindustriens utbyggnad är sålunda synnerligen stora. Vid bedömningen av desamma måste självfallet, liksom i andra fall, hänsyn tagas till de krav på sträng återhållsamhet i fråga om nya investeringar, som i rådande läge måste ställas. Vid ärendets beredning inom handelsdepartementet har det med hänsyn härtill befunnits angeläget att få en mera fullständig överblick av de olika alternativ, som kan tänkas för utvecklingen av skifferoljebolagets framtida verksamhet. Vissa utredningar i detta syfte har verkställts med biträde av en av bolagets revisorer och bolagets ekonomidirektör. Undersökningarna har tagit sikte på bolagets sannolika lönsamhetsutveckling vid olika investeringsalternativ.

Resultatet av utredningarna visar, att bolaget för att upprätthålla verksamheten är i behov av visst kapitaltillskott. I samtliga behandlade alternativ har sålunda en förstärkning av rörelsekapitalet befunnits nödvändig. Här bör nämnas, att behovet av rörelsemedel redan till viss del måst täckas genom kortfristig kredit. Likaledes synes ofrånkomligt att medel förr eller senare får ställas till bolagets förfogande för åtgärder avseende rening av rökgaserna och anordnande av ytterligare lagerutrymmen för flytande produkter. Om någon investering härutöver inte göres, kan bolagets rörelseresultat vid nuvarande relation mellan produktpriser och löner m. m. väntas gå nått och jämnt ihop på längre sikt, under förutsättning att bensinskatte-

eftergiften får åtnjutas tills vidare. Någon vinstmarginal, tillräcklig för att säkerställa driftsekonomien vid ytterligare, för bolaget ogynnsam förskjutning av pris-kostnadsrelationen, kan inte väntas uppkomma.

En förbättring av räntabilitetsutsikterna kan förutses, om i anläggningarna vid Kvarntorp investeras ytterligare medel antingen för den av bolaget planerade ombyggnaden av Kvarntorpsugnarerna eller för uppförande av ett nytt raffinaderi eller för båda dessa ändamål. Sannolika skäl talar för att rörelsen, sedan nu nämnda investeringar vidtagits, kommer att lämna ett överskott som synes betryggande även med hänsyn till möjligheten av att produktpriserna faller eller kostnaderna stiger. Dock gäller som förutsättning även för detta alternativ att bensinskatt eftergiften bibehålles.

Att döma av föreliggande material är det inte osannolikt att en väsentligt bättre bärighet hos verksamheten skulle erhållas om man vore beredd att driva utbyggnaden och rationaliseringen ännu ett steg längre. Man skulle därvid komma in på en utveckling av Kvarntorpsverket efter i stort sett de riktlinjer, som utstakats av bränsleutredningen, ehuru möjligen med vissa modifikationer. Av intresse synes närmast vara att möjliggöra en sådan omläggning och effektivisering av produktionen — varvid bl. a. även skifferstybben borde nyttiggöras — att den energikrävande Ljungströmsanläggningen kan nedläggas. Härigenom skulle en betydande mängd elkraft, som nu tages i anspråk av skifferoljeindustrien, frigöras för andra ändamål. En inte obetydlig produktion av elkraft skulle även kunna baseras på skifferförekomsten. Med hänsyn till rådande läge för vår försörjning med elkraft, vilket ställer krav på mycket omfattande investeringar bl. a. i vattenkraftanläggningar, synes detta alternativ vara förtjänt av att allvarligt övervägas. De projekt, som här avses, är emellertid inte f. n. vare sig tekniskt eller ekonomiskt så genomarbetade, att ett ställningstagande är möjligt. Tvärtom återstår för bolaget ännu ett inte ringa arbete med forskning, försök och projektering att genomföra, innan slutliga förslag kan framläggas.

Av det anförda framgår, att det inte på grundval av nu föreliggande material är möjligt att ta slutlig ståndpunkt till frågan om hur skifferoljebolagets verksamhet bör bedrivas på längre sikt. Det ankommer givetvis främst på bolaget att verkställa de tekniska och ekonomiska utredningar, som ytterligare erfordras, samt framlägga därpå grundade förslag. Före ett ställningstagande måste förslagen granskas ur de synpunkter statsmakterna vill anlägga på skifferolje frågan. En sådan granskning bör syfta till att ge underlag för en uppfattning om hållbarheten av framlagda investerings- och räntabilitetskalkyler eller eljest vikten av de skäl, som åberopas för planerade åtgärder. Härvid måste en avvägning ske, vid vilken, utom vår beredskap i fråga om tillgången på flytande bränslen m. m., även läget för vår energiförsörjning i stort måste beaktas. Det gäller sålunda här ett ställningstagande till problem av stor räckvidd och betydelse. Vidare är en rad faktorer, som mer eller mindre kan påverka frågans lösning, ännu inte slutgiltigt klarlagda. På grund härav anser jag, att hela problem-

komplexet nu bör underkastas en ingående utredning av särskilda sakkunniga. Jag har för avsikt att senare denna dag anhålla om Kungl. Maj:ts be- myndigande att tillkalla dessa.

De här framförda synpunkterna på skifferoljebolagets verksamhet leder i och för sig till slutsatsen, att ställningstagandet till bolagets begäran om medel till nya investeringar m. m. borde anstå till dess resultat föreligger av det kommande utredningsarbetet. Självfallet bör dock bolaget beredas betryggande möjligheter att upprätthålla sin verksamhet under utredningstiden. Härför torde vissa investeringar, som har karaktären av ersättningsanskaffning eller komplettering av anläggningarna, vara oundgängligen erforderliga. En mindre ökning av bolagets rörelsekapital synes även ofrånkomlig. På grundval av tillgängligt material uppskattar jag bolagets medelsbehov för nu nämnda ändamål till minst 4 miljoner kronor.

Det kan vidare framhållas, att omkonstruktionen av vissa ugnar enligt bolagets förslag kan väntas medföra en väsentlig förbättring av rörelseresultatet. Betraktad för sig beräknas nämnda åtgärd komma att tillföra bolaget ett årligt bruttotillskott av sådan storlek, att full amortering och förräntning av det investerade beloppet på jämförelsevis kort tid blir möjlig. Starka företagsekonomiska skäl talar sålunda för denna investering. Det framtida ställningstagandet till frågan om bolagets verksamhet föregripes ej genom ifrågavarande åtgärd. Med hänsyn till vad nu sagts torde någon erinran ej böra göras mot att bolaget vidtagit den planerade förbättringen å en av ifrågavarande ugnar utan att avvakta ställningstagandet till bolagets framställningar. Jag anser vidare, att bolaget bör beredas möjlighet att verkställa ombyggnaden av de båda andra ugnarna och de övriga förändringar av anläggningarna, som sammanhänger därmed. Kostnaden härför beräknas till 11 miljoner kronor.

Jag är inte f. n. beredd att tillstyrka, att medelsanvisning till skifferoljebolaget sker över riksstaten. Bolaget bör sålunda undersöka möjligheterna att anskaffa de erforderliga medlen på annat sätt, exempelvis genom banklån. I nuvarande läge torde emellertid bolaget inte vara i stånd att ställa ur bankmässig synpunkt godtagbar säkerhet för lån av nu avsedd storlek. Med hänsyn härtill och under hänvisning till nyss anförda skäl för att i viss utsträckning täcka bolagets medelsbehov föreslår jag, att staten ställer borgen för det lån bolaget kan komma att upptaga för ifrågavarande ändamål. Borgensåtagandet torde böra gälla för ett lånebelopp av högst 15 miljoner kronor. Jag förutsätter, att bolaget inte utan Kungl. Maj:ts medgivande upptar andra nya lån än det, för vilket statsgaranti ställes.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

medgiva att staten må ställa borgen för lån, som upptages av Svenska skifferoljeaktiebolaget, intill ett belopp av 15 miljoner kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avläsas till riksdagen.

Ur protokollet:

Rune Lindquist